

VÝCHOVA V RODINĚ

Lucie Grůzová

Požadavky na zápočet

- **Vypracování seminární práce na téma:**
(vyberte si jedno téma nebo navrhněte své téma)
- **Téma 1:** *Současné výchovné styly: Jaká je jejich funkčnost?*
- **Téma 2:** *Komunikace v rodině: Co vše komunikace obsahuje? Jaké jsou důsledky efektivní a neefektivní komunikace v rodině pro další vývoj dítě?*
- **Téma 3:** *Rodina: Proč je rodina stále důležitá? Jaké funkce dnes plní či neplní?*

Zápočet

- Kritéria pro hodnocení:
  - rozsah práce do 5 stran,
  - **citace z doporučené literatury** (nejméně ze 3 knih),
  - stylistická a gramatická správnost.
-
- Odevzdání práce do 12.5.2019 na e-mail:
gruzova@ped.muni.cz

Rodina

= nejdůležitější soc. skupina a instituce, která je základním článkem soc. struktury a zákl. ekonomickou jednotkou

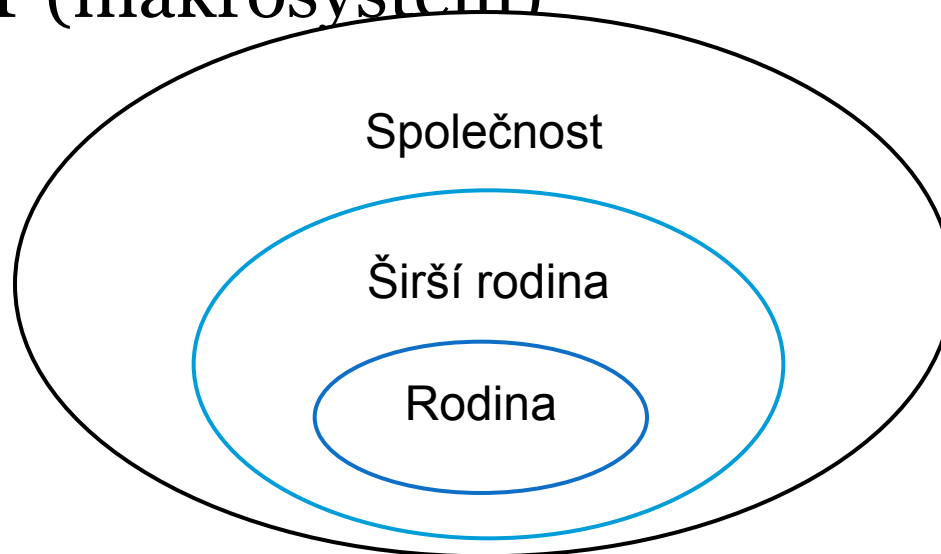
Rodina jako systém

Prvky systému – lidé ve VZÁJEMNÝCH INTERAKCÍCH (ne lidé sami)

Chování každého jednotlivce ovlivňuje ostatní.

System má své subsystemy (děti, prarodiče...) = „porucha“ v jednom ovlivňuje celý systém

RODINA (mikrosystém) =
ŠIRŠÍ SPOLEČENSTVÍ (mezosystém) =
SPOLEČNOST (makrosystém)

V rámci rodiny se vytváří **podsystemy** (rodiče, matka+dcera, otec+děti, manželé, sourozenci)

Změny systému:

KONTINUÁLNÍ

(pozvolné – stárnutí)

DISKONTINUÁLNÍ

(události - rozvod)

Sociální síť rodiny

- Schopnost rodiny vychovávat děti a vyrovnávat se s těžkostmi je závislá na tom, jak je rodina napojena na své sociální okolí.
- Sociální síť rodiny = koalice rodin na sobě závislých, do níž se někdy počítají ještě nepříbuzní lidé (přátelé, známí)
- Obecně platí: duševní i tělesné zdraví je závislé na vazbách v rodině. Mnohé aspekty prosperity jsou závislé na vazbách v širší rodině.

- „System musí být vůči svému prostředí **ohraňčen**, aby se v něm nerozpustil.“

(zvenči, ale také uvnitř – jasné hranice)

Nejasné hranice vedou k prolnutí a znečitelnění kompetencí (nediferencovaná masa rodinných já - Bowen)

- „Zároveň musí s okolím komunikovat, aby nezanikl.“

(komunikace má obsahový a vztahový aspekt)

„System se udržuje v ustáleném stavu pomocí zpětných vazeb.“

(Matoušek, 2003, s. 77)

Struktura rodiny

Uplatňuje se v ní působení:

- Otcovské
- Mateřské
- Sourozenecké
- Prarodičovské
- Širší rodinné (tety, strýčkové)

Rodina a vnější vztahy

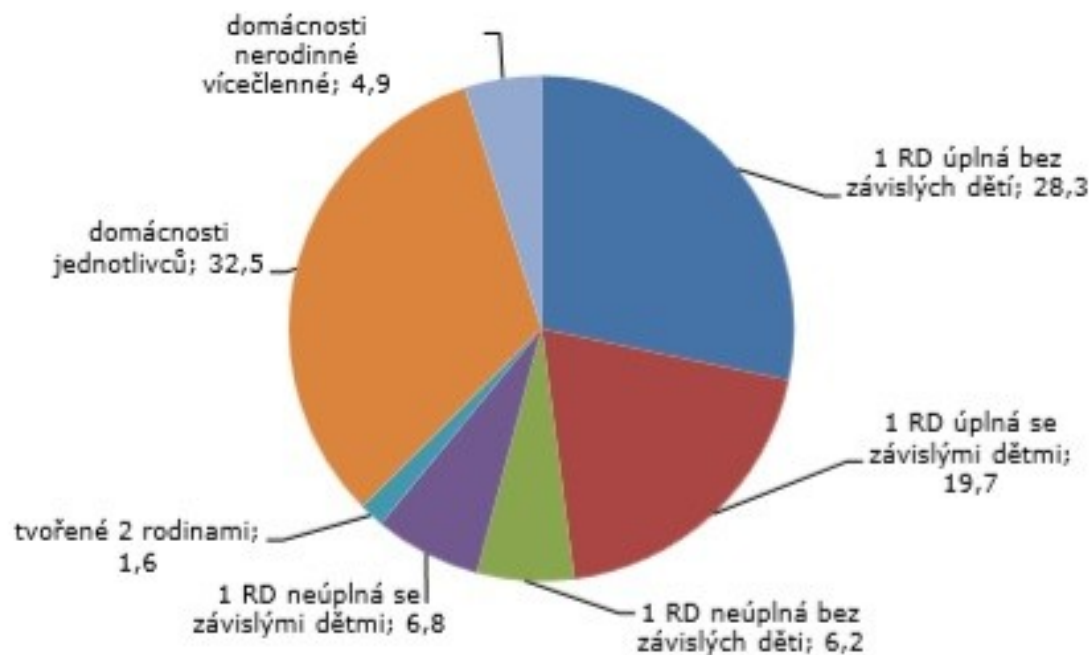
- Vytvoření na základě své koncepce sociální skutečnosti. Představa je propojena s místem, kde rodina žije. (bezpečí, co je žádoucí, možnosti)
- Ve své studii Reiss (in Matoušek) rozlišil 3 dimenze rodinného paradigmatu:
  - 1) **konfigurace** – ukazuje nakolik rodina pojmá své prostředí jako předvídatelné, nakolik je schopna objevovat ve společnosti pravidelnosti vysvětlující podstatné události

- 2) **koordinace** – parametr vyjadřující, jak se rodina cítí být vnímaná svým sociálním prostředím. Jde o pojetí rodiny, její prestiž.
- 3) **uzavřenost** – udává rovnováhu mezi otevřeností rodiny vůči novým zkušenostem a uchováváním rodinných tradic.

Socializace

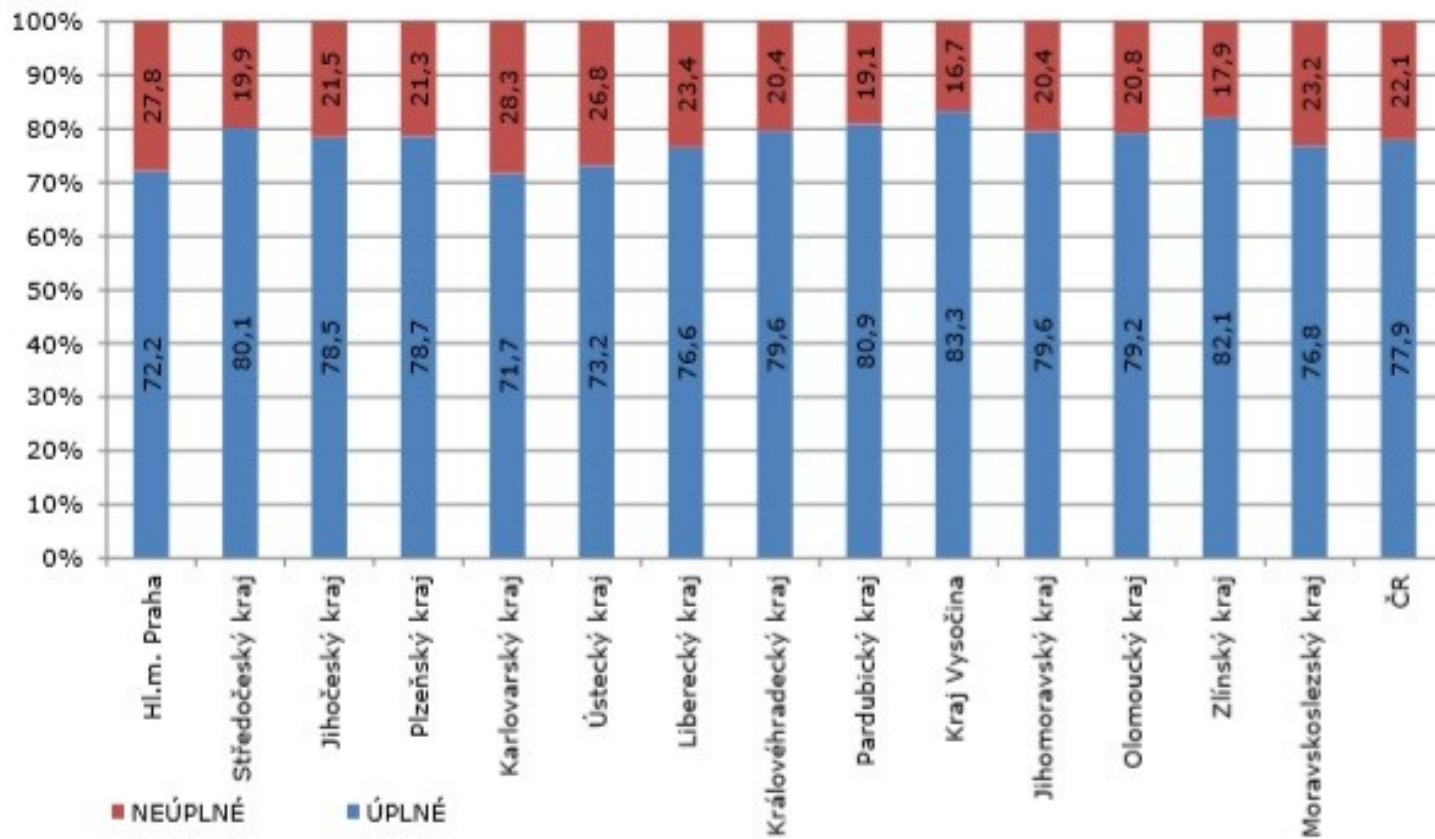
- Rodina jako první učitelka socializace
- = celoživotní proces, v jehož průběhu si jedinec osvojuje specificky lidské formy chování a jednání, jazyk, poznatky, hodnoty, kulturu a začleňuje se tak do společnosti
- (Mareš, Walterová, 2003)

- Dítě si prostřednictvím rodiny osvojuje společenské normy, morální návyky, postoje a vytváří si rysy své osobnosti.
- (Mertin, Gillernová, 2010)

Graf č. 3.1 **Struktura hospodařících domácností v ČR dle SLDB 2011 (%)**

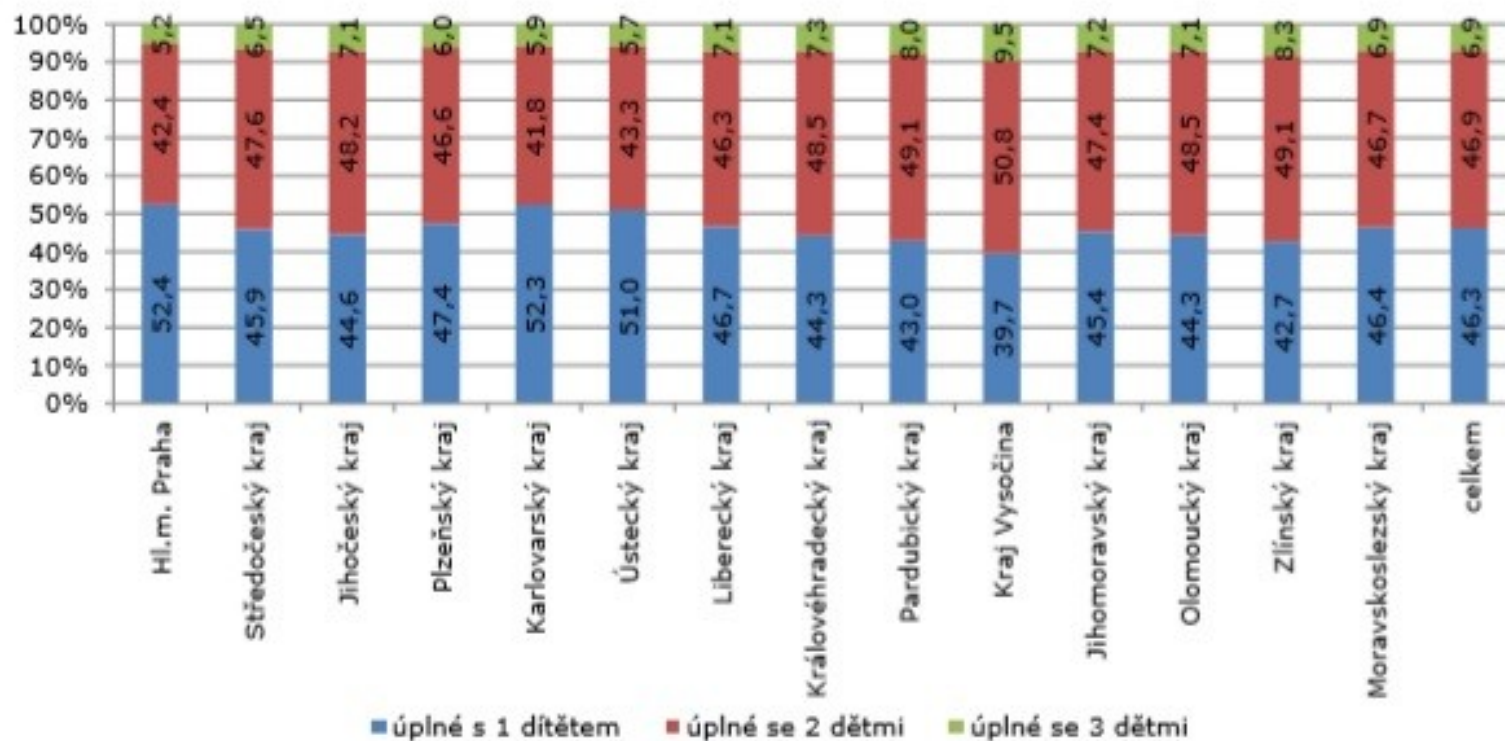
Zdroj: Výsledky SLDB 2011 za HD, dostupné na: <http://vdb.czso.cz/sldbvo/#!stranka=podle-tematu&tu=30781&th=&vseuzemi=null&v=&vo=null&void=>

Graf č. 4.3 Poměr úplných a neúplných rodin s dětmi

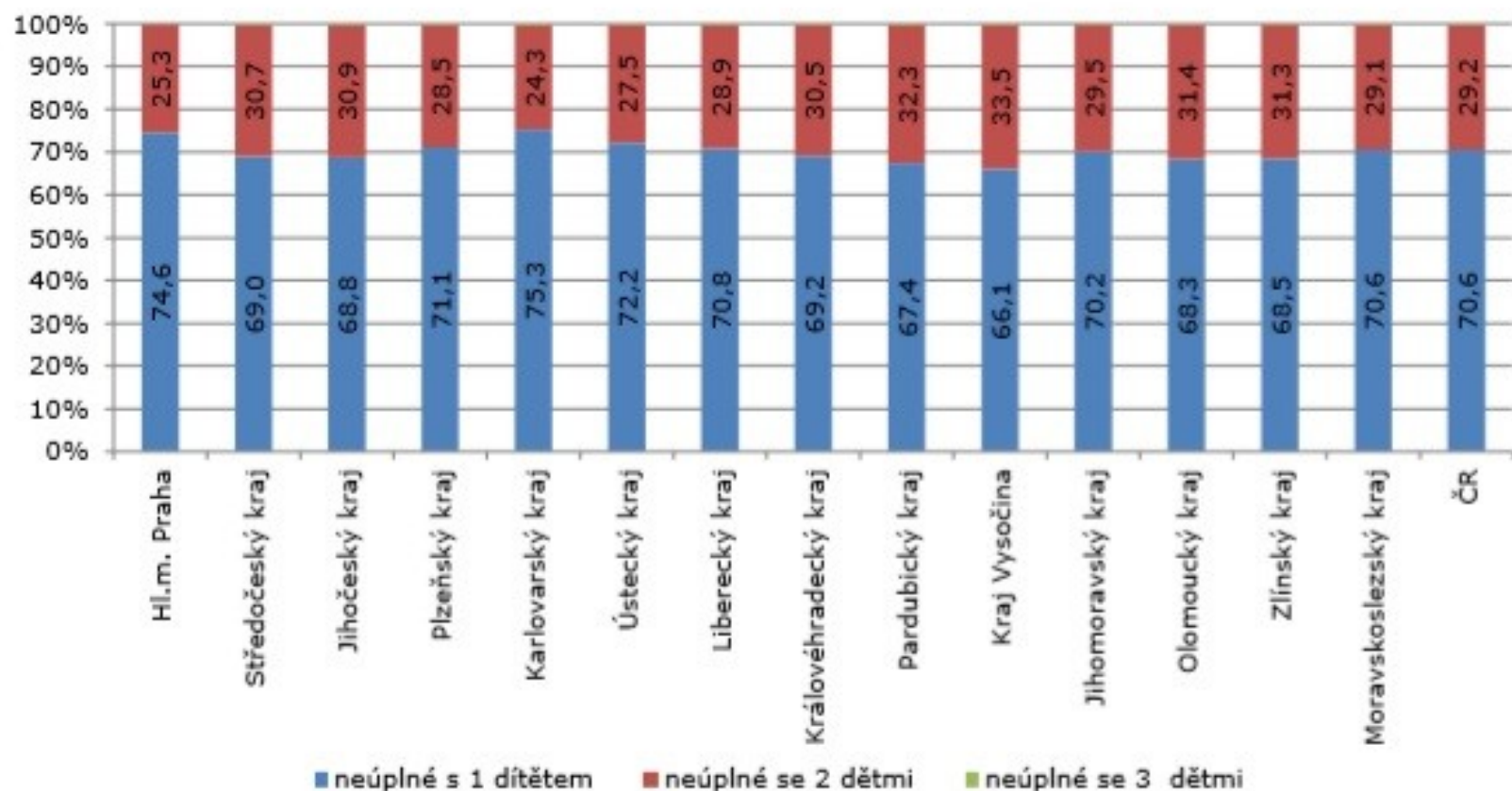
Zdroj: SLDB 2011, vlastní výpočty

Graf č. 4.4 Počet dětí v úplných rodinách

Zdroj: SLDB 2011, vlastní výpočty

Graf č. 4.5 Počet dětí v neúplných rodinách

Zdroj: SLDB 2011, vlastní výpočty

2. Funkce rodiny (polyfunkčnost)

- **Výchovná (socializační)** – poznávání mezilidských vztahů, formování „já“ dítěte;
- **Emocionální** – uspokojování základních emocionálních potřeb (láska, bezpečí, ...);
- **Ekonomická** – materiální zabezpečení
- **Biologická** – biologická reprodukce společnosti prostřednictvím rodiny

(Z hlediska vztahů ke společnosti je jednou z nejdůležitějších)

úkol

Zkuste se nyní vymyslet konkrétní prvky, které by měla zabezpečovat rodina pro funkční socializaci?

Funkce rodiny k úspěšné socializaci (viz Helus)

- ⊙ vysoký stupeň soudržnosti a spolupráce v rodině, a to mezi všemi členy navzájem;
- ⊙ emočně pozitivní vztahy;
- ⊙ otevřenou, upřímnou a srozumitelnou komunikaci mezi všemi členy rodiny;
- ⊙ vzájemný respekt všech členů navzájem;
- ⊙ proměnlivou dělbu rolí, při které se respektuje zralost i zájmy jednotlivých členů rodiny;
- ⊙ dynamiku vztahů;
- ⊙ schopnost a dovednost rodiny překonávat zátěžové a konfliktní situace;
- ⊙ oporu rodiny v širším sociálním zázemí.

Typy rodin podle funkčnosti

- **Funkční rodina** - nenarušené, schopné zabezpečit dítěti dobrý vývoj a prosperitu
- **Problémová rodina** - s výskytem poruch některých funkcí, které však vážněji neohrožují rodinný systém a vývoj dítěte v něm

◎ **Dysfunkční rodina** - s výskytem vážnějších poruch některých nebo všech rodinných funkcí, které bezprostředně ohrožují rodinu jako celek, a především vývoj dítěte

◎ **Afunkční rodina** - kdy poruchy jsou takového rozsahu a kvality, že rodina přestává plnit svůj základní účel. Dítěti závažným způsobem škodí, nebo dokonce ohrožuje jeho existenci. Řešením je umístění dítěte v náhradní rodinné výchově.

(Podle Dunovského)

- Dunovský,
- Höhne, S., Kuchařová, V., Paloncyová, J. (2016) Rodiny s dětmi v České republice - Sociodemografická struktura, finanční a materiální podmínky; Praha: VÚPSV.
- Kraus, B., Poláčková, V. (2001) *Člověk, prostředí, výchova*. Brno: Paido.
- DE SINGLY, F. (1999) *Sociologie současné rodiny*. Praha : Portál.

Interakce

- Vztahy v rodině jsou definovány pravidly.

(Kdo se má ke komu jak chovat.)

Pravidla se projevují v **komunikačních stereotypech rodiny.**

Výzkumy rodinných interakcí se zaměřují na tyto kategorie:

Jasnost

Téma (návaznost jednotlivých témat na sebe)

Svěřování (mluvčího i druhého, popř. odmítnutí)

Souhlas (jednoznačný, nejednoznačný)

Vzájemné vztahy (negativní, pozitivní, neutrální)

Komunikace

- Ovlivňuje sebehodnocení dítěte a tím i psychický stav, činnosti a formování osobnosti v určitých aspektech.

(Čáp)

- Respektující komunikace v knihách:

Respektovat a být respektován

Mluvit tak, aby nás děti poslouchaly

3. Přijetí dítěte

Mateřská láska = OMYL?

Výzkumy:

- škála postojů matky k dítěti (Dytrych, Matějček, Schuller, 1975)
  - od krajního odmítnutí, přes mírnější formy odmítání, k podmíněné akceptaci až po krajní přijetí – tzv. „vymodlené dítě“
- „hospitalismus“ – děti vyrůstající mimo domov (6 – 15 měsíců je kritické období)

- studie 4 okruhů rodin – z nechtěného těhotenství, z rodin otců – alkoholiků, narozených dětí mimo manželství a dětí rozvedených rodičů.

Děti rozvedených rodičů dopadly nejlépe, protože v nejuťlejším dětství vyrůstaly v harmonickém prostředí a ani deprese při rozvodu na dítě neměla tak velký vliv (70. a 80. léta)

Nové výzkumy:

- C. Vallotton - intervenční studie programu raného začátku (Early Head Start – EHS) v Kalifornii určené pro sociálně slabší rodiny. Výsledky studie
- Matky se dokázaly naladit více na emoce svých dětí.
- Zvýšil se počet pokusů dítěte o komunikaci s matkou.
- Snížil se počet situací, kdy děti prokazovaly známky stresu.

Raný vztah dítěte s matkou

- Předpoklady pro harmonický socioemocionální psychický vývoj
- Pro malé dítě je vztah **s matkou** klíčovým vztahem
- Intuitivní rodičovství

- Prvotní komunikace:
  - Neurohumorální spojení
  - Smyslová komunikace
  - Emocionální komunikace
  - Protó-sociální chování dítěte
  - Reflexivní úsměv dítěte
  - Mateřská senzitivní perioda

Raný vztah dítěte s matkou

Rozvoj synchronní a asynchronní komunikace matka – dítě

- Význam první poporodní hodiny
- Do rozvoje synchronizace zasahuje případné odloučení
- Pozitivní atmosféra pro vzájemnou komunikaci
- Choreografie společných aktivit
- Sání novorozence má tři komponenty: motorický
chuťový
zaživací

Raný vztah dítěte s matkou

Možné důsledky kvality prvotního kontaktu dítěte s matkou pro jeho další psychický vývoj

Vnitřní modely (J.Bowlby došel k závěru, že na konci 1.roku má dítě základní znalosti o blízkém prostředí a další roky mu umožní tyto poznatky organizovat do „vnitřních modelů“, včetně obrazu sebe sama a matky.

Během prvních let se vytvoří určitý typ vazby dítěte s matkou:

- ⊙ Vazba jistá
- ⊙ Vazba úzkostná – nejistá, vzdorující
- ⊙ Vazba vyhýbavá – úzkostná, nejistá

Komplementarita vztahu mezi JISTOU vazbou a samostatností dítěte
(M.S. Ainsworthová aj.Bowlby -1950 Londýn)

4. Členové rodiny jako vychovatelé

- **Matka + otec** = systém propojených nádob, změna v jedné nádobě způsobí změnu ve druhé
- Význam a nezastupitelnost obou rolí
- Komplementární model chování svou pohlavních pólů
- (důležitost spontánního, přirozeného kontaktu s oběma rodiči)

Výzkumy Le Camus, 2000

- Matka – snaha získat ničím nerušenou pozornost dítěte, udržovat blízkost, kontakt oční, tělesný, péče o komfort dítěte.
- Otec – převažuje experimentování, explorace s dítětem; zjišťuje, co dítě umí, podněcuje jeho aktivitu, převažují živé interakce, někdy riskantní a pro dítě náročné.
- Příklad v bazénu.
- V čekárně.

Otcovské působení

= určováno vzájemným dynamickým
ovlivňováním následujících činitelů:

- Nadšení pro roli
- Postavy vlastního otce jako modelu pro roli
- Představy o otcovství získané z médií
- Osobnost (temperament, charakter..)
- Kulturní, náboženská ... orientace

Specifika otcovského působení

- Otec je mostem , který vede do společnosti (viz Lamb, 1976, Le Camus, Zaouche-Gaudron, 1998)

Otcové:

Dynamičtější chování se syny než s dcerami

Při hrách děti více pošťuchují, narušují jejich rovnováhu

Význam pro otce: dítě zvyšuje jeho sebeúctu, sebepotvrzení.

V interakcích si vytváří reprezentaci svého otcovství.

Typy otcovských stylů:

- ⊙ Citliví a milující otcové – dvojníci (empatie, porozumění)
- ⊙ Otcové rovnostářského typu – kamarádi (rádi se dělí se svými problémy = zatěžují, nedávají dobrý model otcovství)
- ⊙ Otcové – machři (prodloužení vlastního já, osobní mužnost a identita je spjata s výkony syna, uspokojují své egocentrické potřeby)
- ⊙ Otec – psychopat (opak dvojníka, nevšímavost, necitlivost)
- ⊙ Egocentrický otec (dříve ve vztahu k ekonomice, dnes jako překážka k dosažení úspěchu, moci)

Sourozenecké působení

= tzv. sourozenecká konstelace – pořadí sourozenců

- A. perfekcionista, spolehlivý, svědomitý, dělá si seznamy, systematický, kritický, vážný, studijní typ
- B. Vyjednávač, má nejméně fotografií v rodinném albu, vyhýbá se konfliktům, nezávislý, silné vazby ke skupině vrstevníků, mnoho přátel, individualista
- C. Intrikán, okouzlující, svádí vinu na druhé, předvádí se, společenský, dobrý obchodník, vychytralý, upoutává pozornost

Vrstevníci

- Hrají důležitou roli v určitých obdobích významnější, v jiných méně významnou
- Nabízejí situaci explorace
- Učí reakce na individuální signály a vzorce chování

Prarodiče

- Alternativní rodičovská dyáda
- Pro děti významná alternativa v chápání dospělé autority
- Vnější: tvořivost, uvolněnost, cit nezatížený bezprostřední zodpovědností za vývoj dítěte
- Význam pro prarodiče:
- Sounáležitost, životní kontinuum, smysluplnost života

LITERATURA:

- ČÁP, J. Rozvíjení osobnosti a způsob výchovy. Praha: ISV, 1996.
- BEAN, R. Jak rozvíjet tvořivost dítěte. Praha: Portál, 1995.
- DE SINGLY, F. *Sociologie současné rodiny*. Praha : Portál, 1999. ISBN 80-7178-249-1
- DINKMEYER, D – McKAY, G. D. STEP: Efektivní výchova krok za krokem. Praha: Portál, 1996.
- DOBSON, J. Výchova dětí. Brno: Nová naděje, 1995, s. 237.
- HELUS, Z. Vyznat se v dětech. Praha: SPN, 1984.
- HERZKA, H. S. Rozumíme svému dítěti? Praha: 1996.
- KOMENSKÝ, J. A. Informatorium školy mateřské. Praha: SPN, 1958
- LEMAN, K. Sourozenecké konstelace. Praha: Portál, 1997.
- MATĚJČEK, Z. Co děti nejvíc potřebují. Praha: Portál, 1994.
- MATĚJČEK, Z. *Co, kdy a jak ve výchově dětí*. Praha : Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-325-3
- MATĚJČEK, Z. Dítě a rodina v psychologickém poradenství. Praha: SPN, 1992.
- MATĚJČEK, Z. Rodiče a děti. Praha: Avicenum, 1986.
- MATĚJČEK, Z. *Škola rodičů*. Praha : MAXDORF, 2000. ISBN 80-85912-29-5
- MATĚJČEK, Z. – DYTRYCH, Z. Děti, rodina a stres. Praha: 1994.
- MATOUŠEK, O. Rodina jako instituce a vztahová síť. Praha: Sociologické nakladatelství, 1993.
- MOŽNÝ, I. *Rodina a společnost*. Praha : Sociologické nakladatelství, 2008. ISBN 978-80-86429-87-8
- ROGGE, J-U. děti potřebují hranice. Praha: Portál, 1996.
- STŘELEČEK, S. a kol. Kapitoly z rodinné výchovy. Praha: Fortuna, 1992.
- SOBOTKOVÁ, I. Psychologie rodiny. Praha: Portál, 2001.
- ŠULOVÁ, L. *Raný psychický vývoj dítěte*. Praha : Karolinum, 2005. ISBN 80-246-0877-4
- ŠULOVÁ, L. Všechny příspěvky z Raabe.
- YABLONSKY, L. Otcové a synové. Praha: Portál, 1995.